
IV. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК336:17(477)

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Ю. М. КОВАЛЕНКО, доктор економічних наук, професор
(Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь)

Анотація. *Мета статті* полягає у визначенні конкурентоспроможності банків і держави в Україні як рушійних сил інституційних перетворень, стратегічних гравців, які володіють механізмами, що необхідні для формування висококонкурентного інституційного середовища. **Методика дослідження.** *Вирішення поставлених завдань* здійснено за допомогою таких загальнонаукових методів дослідження: діалектичного, системного, графічного, порівняльного аналізу, аналізу та синтезу. **Результати.** *На основі аналізу світових рейтингів щодо України та її банків* доведено, що основним джерелом конкурентного розвитку є формування сприятливого інституційного середовища, зокрема механізму перерозподілу власності та системи контрактів. Запропоновано реалізовувати інституційні трансформації через формування ринку банківських інституцій. **Практична значущість результатів дослідження.** *У статті обґрунтовано, що впровадження запропонованих заходів* сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України та її банківської системи в міжнародних співставленнях. Основні наукові положення статті можна використати у провадженні фінансової політики держави.

Ключові слова: інституції, фінансові інститути, банки, конкурентоспроможність, рейтинг, індекс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. До найважливіших інституцій банківської системи можна зарахувати здорове конкурентне середовище. «Конкуренція постійно змушує організації інвестувати в навички і та знання, щоб уціліти. Навички та знання, що набувались індивідами й організаціями, формуватимуть знання альтернативних можливостей, а отже, і вибору, який змінить інститути. Тому сильна конкуренція між організаціями прискорює процес інституційних змін» [6]. Конкурентна поведінка виникла після лібералізації української економіки із забезпе-

ченням відповідним законодавством і структурами. Однак головна проблема полягає в тому, що жодне, навіть найкраще законодавство, не може стати на перешкоді антиконкурентній практиці. Досвід свідчить, що закон можна обійти через добре укорінені норми неформальних угод (наприклад між власниками акцій, що знаходяться у перехресній власності), коли монопольний зговір важко виявити. Відомо, що в умовах олігархічної економіки більшу роль відіграють фінансові групи, аніж фінансові інститути, оскільки вони мають широкий доступ до інформації та вплив на владу, що, поряд із можливістю перерозподілу коштів у середині групи, ба-

гато у чому замінює функції банківських інститутів.

В Україні дедалі більше банківських установ закриваються. Залишилася лише половина з тих, хто працював ще два роки тому. Обсяги послуг банківського сектора тільки за вісім місяців 2016 року зменшилися на 30 %, що є надзвичайним явищем і рекордом для усіх галузей національної економіки у 2016 р. Кредитування зупинилося, а процентні ставки відірвані від реальності. Оздоровлення банків-банкрутів не відбувається, а закриття банків не прокладає шлях до відновлення функціонування грошово-кредитної системи [3]. Якими ж є причини економічного колапсу, що призвів до певного згорання банківської діяльності й відповідної декапіталізації економіки?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує велика кількість праць, присвячених дослідженню конкурентного інституційного середовища. Серед українських учених ґрунтовні дослідження його різних аспектів провели С. Архієреєв, З. Ватаманюк, Т. Гайдай, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Дементьєв, М. Долішній, В. Кредісов, В. Лагутін, В. Решетило, А. Чухно, О. Яременко та ін. Проблематика становлення та розвитку банків висвітлена в дослідженнях С. Аржевітіна, О. Барановського, В. Вовк, О. Вовчак, І. Івасіва, В. Міщенко, С. Науменкової, Л. Примостки, М. Савлука, В. Федосова та ін.

Наразі важливим питанням залишається таке: чи потрібно в банківській системі України продовжувати інституційні реформи (посилення прав власності, конкуренції, економічної свободи тощо) або зробити акцент на стимулювання економічного зростання? Принцип «спершу інституції¹ – потім зростання» не було реалізовано в жодній країні світу, а спроби створити механізм зростання та за його допомогою покращити інституції в деяких, нехай не і багатьох, вдало завершилися. В Україні реформи в банківському секторі явно зайшли у глухий кут. Головне завдання – широкомасштабний розвиток банківських

установ, а також – за появи відповідних умов – удосконалення банківських інституцій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні конкурентоспроможності банків і держави в Україні як рушійних сил інституційних перетворень, стратегічних гравців, які володіють механізмами, що необхідні для формування висококонкурентного інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Конкурентне інституційне середовище в банківській системі формується за рахунок діяльності різноманітних банків. При цьому конкурентоспроможність самої системи є складною і багаторівневою системою економічних відносин, що утворюється в результаті конкурентної боротьби між банками із приводу домінування на основі ефективного використання власного потенціалу, наявних переваг і ринкової кон'юнктури, у рамках яких відбувається акумуляція і перерозподіл фінансових ресурсів із метою задоволення потреб споживачів банківських послуг.

Для оцінки конкурентоспроможності банків України скористаємось рейтингами та звітами міжнародних організацій: Індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Світового економічного форуму (World Economic Forum), Індексом економічної свободи (The Heritage Foundation & The Wall Street Journal), Індексом сприйняття корупції Міжнародної світової організації з боротьби з корупцією Transparency International (The Global Corruption Barometer Report). У всіх цих світових рейтингах Україна демонструє сьогодні регрес, що пов'язано, передусім, з інституційними трансформаціями. Практично в усіх рейтингах позиції країни знижені через зростаючу корупцію, рівень якої є одним із найвищих у Європі.

У Звіті із глобальної конкурентоспроможності остання тлумачиться як конфігурація інституцій, політик і чинників, що визначають рівень продуктивності країни. У період передування світовій фінансовій кризі відбувалось зростання рівня конкурентоспроможності еко-

¹ Під інституціями варто розуміти систему, що містить тверді (офіційні) обмеження (правила й характеристики примусу), м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки та стереотипи мислення) й інтуїцію, які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації і стимулювання поведінки економічних суб'єктів (домогосподарств, корпорацій, держав та інших організацій) і призводять до скорочення трансакційних витрат [4, 5].

номіки країни – у 2007 р. – 73-тє місце серед 131 країни, у 2008 р. – 72-ге серед 234 країн. Прямим наслідком кризи стало зниження конкурентоспроможності вітчизняної економіки з досягненням 89 місця у 2010–2011 рр. Значення показника у 4 ІГК у 2016–2017 р. (індекс вимірюється за шкалою від 1 (найгірший результат) до 7 (найкращий результат) свідчить, що

Україна піднялась лише на чотири позиції – до 85 місця із 135 (табл. 1). Підвищення спостерігається і в інших країнах – Казахстані (+19), Литві (+12), Російській Федерації (+20), Грузії (+34), Вірменії (+19). Наразі позиції України суттєво відстають від позицій цих країн, демонструючи значне відставання від середньо-світового ІГК.

Таблиця 1

Порівняння змін ІГК України й деяких інших країн у 2009–2016 рр.
[складено на основі [8, 15]]

Рейтинг Країна	2009–2010 (133 країни)	2010–2011 (139 країн)	2011–2012 (142 країни)	2012–2013 (144 країни)	2013–2014 (148 країн)	2014–2015 (144 країни)	2015–2016 (144 країни)	2016–2017 (138 країн)
Швейцарія	1	1	1	1	1	1	1	1
США	2	4	5	7	5	3	3	3
Китай	29	27	26	29	29	28	28	28
Естонія	35	33	33	34	32	29	30	30
Чехія	31	36	38	39	46	37	31	31
Польща	46	39	41	41	42	43	43	36
Литва	53	47	44	45	48	41	41	35
Індія	49	51	56	59	60	71	71	39
Росія	63	63	66	67	64	53	45	43
Казахстан	67	72	72	51	50	50	42	53
Україна	82	89	82	73	84	76	79	85
Грузія	90	93	88	77	72	69	66	59
Вірменія	97	98	92	82	79	85	82	79
Чад	131	139	142	139	148	143	139	136

Як показує детальний огляд вітчизняних показників, що складають компоненти індексу, їх погіршення пов'язане, насамперед, з ними усіма (окрім охорони здоров'я і освіти, ефективності корпоративної поведінки, захис-

ту прав інвесторів, інфраструктури), тобто інституціями, макроекономічною стабільністю, ефективністю товарних, фінансових ринків і ринку праці, конкурентоспроможністю бізнесу, а також інновативністю (табл. 2).

Таблиця 2

Позиції України в розрізі складових Індексу глобальної конкурентоспроможності у 2009–2016 рр.
[складено на основі [15]]

Складові індексу (групи)	2009–2010 (133)	2010–2011 (139)	2011–2012 (142)	2012–2013 (144)	2013–2014 (148)	2014–2015 (144)	2015–2016 (144)	2016–2017 (138)
Базові умови								
Інституції	120	134	131	132	137	130	130	129
Права власності	127	135	137	134	143	135	132	131
Захист інтелектуальної власності	108	113	117	120	133	129	120	125
Суспільна довіра політикам	105	122	115	120	117	96	80	80
Нерегулярні платежі та хабарі	123	127	134	133	130	118	122	119
Незалежність судової влади	123	134	134	124	139	140	132	129

Продовж. табл. 2

Складові індексу (групи)	2009– 2010 (133)	2010– 2011 (139)	2011– 2012 (142)	2012– 2013 (144)	2013– 2014 (148)	2014– 2015 (144)	2015– 2016 (144)	2016– 2017 (138)
Фаворитизм у рішеннях держслужбовців	109	127	95	119	133	116	99	109
Марнотратство державних витрат	114	131	125	128	143	138	134	129
Тягар державного регулювання	108	125	130	135	137	115	87	74
Ефективність правових рамок у вирішенні спорів	130	138	138	141	144	129	123	121
Прозорість політики уряду	107	114	116	123	130	104	98	126
Витрати бізнесу на нейтралізацію злочинів і насилля	46	65	77	42	57	97	116	116
Етична поведінка фірм	121	130	126	124	130	98	76	106
Сила аудиту та звітності	117	128	133	122	130	124	124	129
Ефективність корпоративної поведінки	127	90	106	113	103	86	125	121
Захист інтересів міноритарних акціонерів	132	138	138	141	146	139	134	136
Сила захисту прав інвесторів	110	93	93	94	100	105	95	79
Інфраструктура	78	68	71	65	68	68	69	75
Макростабільність	106	132	112	90	107	105	134	128
Охорона здоров'я та початкова освіта	68	66	74	62	62	43	45	54
Фактори ефективності								
Вища та проф. освіта	46	46	51	47	43	40	39	33
Ефективність товар. ринків	109	129	129	117	124	112	106	108
Ефективність ринку праці	49	54	61	62	84	80	56	73
Розвиненість фінансового ринку	106	119	116	114	117	107	121	130
наявність фінансових послуг	–	108	115	113	109	102	101	112
доступність фінансових послуг	–	122	123	111	126	123	123	116
фінансування за рахунок місцевого ринку капіталу	107	120	123	129	127	108	118	127
легкість отримання кредиту	87	130	128	107	116	87	87	112
доступність венчурних капіталу	91	121	114	106	120	97	102	123
стійкість банків	133	138	141	142	143	138	140	138
регулювання фондвих бірж	127	127	127	124	129	127	135	137
Технологічна готовність	80	83	82	81	94	85	86	85
Обсяг ринку	29	38	38	38	38	38	45	47
Інновативність								
Конкурентність бізнесу	91	100	103	91	97	99	91	98
Інновативність	62	63	74	71	93	81	54	52

За наведеними оцінками, у 2016 р. порівняно із 2009 р. Україна не досягла суттєвих позитивних зрушень у складових ІГК, ситуація з інституційним розвитком залишається ключовою проблемою у країні. Із 2009 р. за цим компонентом країна погіршила свій результат з 120 до 129, опинившись майже наприкінці рейтингу. Виходить, що розвиток вітчизняних банків у 2016 р. при-

зупинений, насамперед, через погіршення практично всіх інституцій: право власності (із 127 до 131), незалежність судової влади (із 123 до 129), марнотратство державних витрат (із 114 до 129), прозорість політики уряду (із 107 до 126), витрати бізнесу на нейтралізацію злочинів і насилля (із 46 до 116), сила аудиту та звітності (із 117 до 129), макростабільність (із 106 до 128). На 24 позиції

опустилась ефективність ринку праці, на 5 – технологічна готовність, на 7 – конкурентоспроможність бізнесу.

Щодо розвиненості фінансового ринку як середовища діяльності національних банків, то всі його показники в ІГК мають тенденцію до зниження (за 2009–2016 рр. – із 106 до 130 позиції) і є катастрофічними (див. табл. 2). Так, наявність фінансових послуг знизилась із 2009 р. на чотири позиції до 112, фінансування за рахунок місцевого ринку капіталу – на 20 до 127, легкість отримання кредиту – на 25 до 112, доступність венчурного

капіталу – на 32 до 123, стійкість банків – на 5 до 138, регулювання фондових бірж – на 10 до 127.

Хоча всі складові ІГК безпосередньо пов'язані з економікою країн, очевидно, що вони впливають по-різному: найкращий шлях – підвищити конкурентоспроможність для України та її банків – буде відрізнятись від оптимального шляху, наприклад, для Німеччини через різні стадії розвитку.

У табл. 3 наведено складові ІГК, що включають певні субіндекси. Значення кожного субіндексу тісно пов'язане з показником ВВП на душу населення (табл. 4).

Таблиця 3

**Ваги основних субіндексів для кожної стадії розвитку економіки
[складено на основі [15]**

Субіндекс	Економіка, що визначається факторами виробництва	Економіка, що визначається ефективністю	Економіка, що визначається інноваціями
Базові умови	60	40	20
Фактори ефективності	35	50	50
Фактори інновацій	5	10	30

(%)

Таблиця 4

**Стадії розвитку країн світу та умови їх конкурентоспроможності
[складено на основі [15]**

Стадія розвитку і ВВП на душу населення (дол.)	Країни на стадії розвитку	Умови конкурентоспроможності
Стадія 1 (економіка, що визначається факторами виробництва): <2000	Бангладеш, Індія, Болівія, Кенія, Киргизія, Молдова, Таджикистан, Пакистан	Базові умови (60 %), фактори ефективності (35 %)
Перехід від стадії 1 до стадії 2: 2000–2999	Алжир, Азербайджан, Індонезія, Іран, Казахстан, Монголія, Венесуела, В'єтнам, Україна , Росія	Базові умови (40–60 %), фактори ефективності (35–50 %)
Стадія 2 (економіка, що визначається ефективністю): 3000–8999	Вірменія, Бразилія, Болгарія, Китай, Грузія, Румунія, Сербія, ПАР, Таїланд	Базові умови (40 %), фактори ефективності (50 %)
Перехід від стадії 2 до стадії 3: 9000–17000	Чилі, Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Малайзія, Польща, Словачія, Туреччина	Базові умови (20–40 %), фактори ефективності (50 %), фактори інновацій (10–30 %)
Стадія 3 (економіка, що визначається інноваціями): >17000	Австралія, Бельгія, Канада, Чехія, Франція, Німеччина, Греція, Ізраїль, Естонія, Італія, Японія, Іспанія, Швеція, ОАЕ, Великобританія, США	Базові умови (20 %), фактори ефективності (50 %), фактори інновацій (30 %)

У рамках доповіді Світового економічного форуму та Євразійського інституту конкурентоспроможності було здійснено вибірку із 25 країн, економіку яких у процесі аналізу конкурентоспроможності можна порівняти з

економікою України. На відміну від низьких показників у країні, світовий досвід свідчить, що практично всі члени-лідери, які досягли найкращих показників в індексі, мають такі високорозвинуті інституції: відкрита ринкова

економіка; переважання приватної власності за одночасного її захисту; ефективне податкове адміністрування; ефективні державні організації з низьким рівнем корупції; прозорі суспільні та фінансові інститути; надійні механізми контролю над державою та бюрократією; незалежна судова система; мінімальний розрив між формальними та неформальними нормами соціальної поведінки.

Іншим показником, за яким можна оцінити потенціал розвитку й конкурентоспромож-

ність банків України, є Індекс економічної свободи (The Heritage Foundation & The Wall Street Journal), у якому найкращий показник становить 100 % і включає в себе десять компонентів: регуляторну, торговельну, фіскальну, монетарну, фінансову політику, політику у сфері праці, втручання уряду, інвестиції, право власності, корупцію.

У 2017 р. Україна посіла 166 місце (зі значенням індексу 48,1 %) і погіршила своє місце із 2005 р. на 68 позицій (рис. 1).

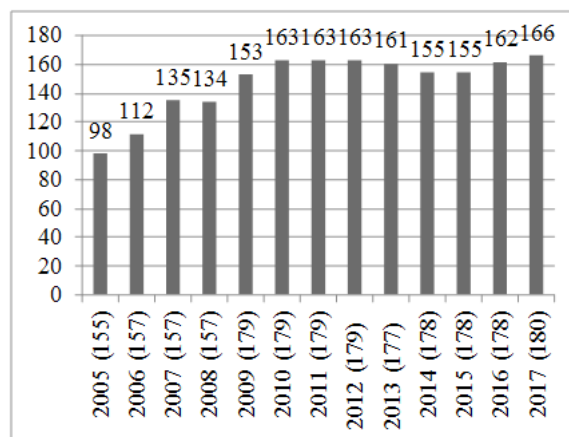
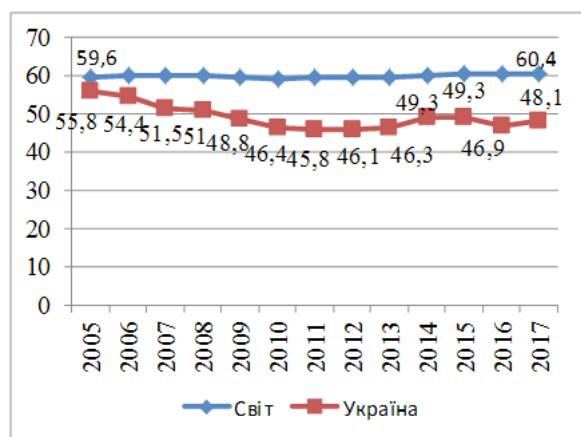

Рис. 1. Позиції України в Індексі економічної свободи у 2005–2017 рр.
[побудовано на основі [15]]

Країна входить до групи країн із репресивною економікою, куди не входить жодна країна Європи (серед країн СНД туди увійшов лише Туркменістан). Для порівняння, Російська Федерація перебуває на 114-му місці. Лідерами рейтингу продовжують залишатися Гонконг (89,8), Сінгапур (88,9), Нова Зеландія (83,7), Швейцарія (81,5) і Австралія (81,0).

Після стрімкого покращення результату, починаючи з кінця 90-х років, Україна із 2005

року розпочала стійкий рух назад. Але навіть найкращий результат країни – 55,8, якого вона досягла у 2005 р., був нижчим на 3,8 за середньосвітове значення (59,6), тоді як у 2017 р. – уже нижче на 12,3. Фактично за всіма складовими Індексу вона має нижчі показники за середньосвітові (рис. 2), окрім компонентів «Свобода бізнесу» (62,1 (світовий рівень – 64,8), податковий тиск (78,6 (77,7)), свобода торгівлі (85,9 (75,8)).

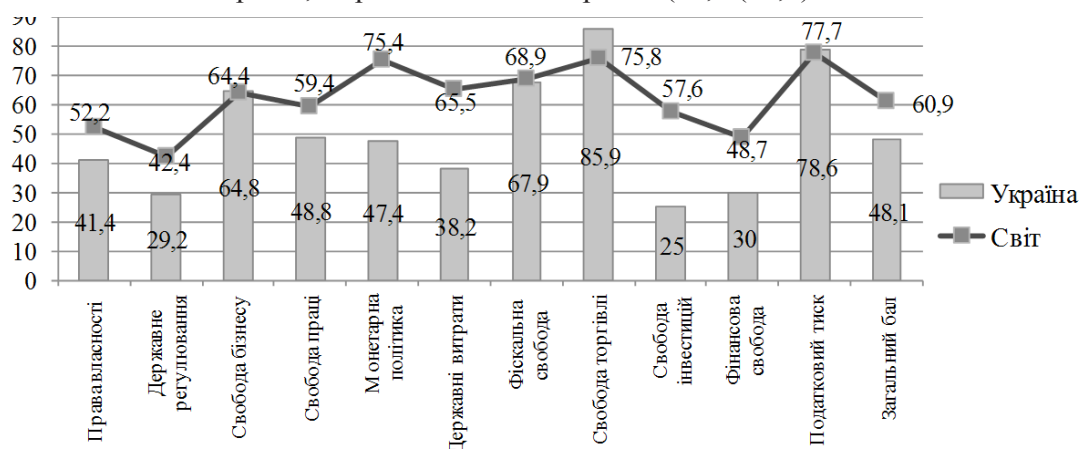

Рис. 2. Значення складових Індексу економічної свободи України та світу у 2017 р.
[побудовано на основі [14]]

Аналіз основних складових зведеного Індексу економічної свободи 2017 свідчить про найпровальніші дії української влади в певних питаннях, зокрема: свободи інвестицій (25,0 (світ – 57,6) через обтяжливу бюрократію та правила, що стримують приплив ПІІ, заборону на володіння землею іноземними інвесторами; монетарної політики (47,4 (світ – 75,4); фінансової свободи (30,0 (світ – 48,7 %)). Остання, насамперед, стосується банків та оцінює п'ять напрямів: ступінь державного регулювання фінансових послуг; частка державної власності на фінансово-банківському ринку; рівень розвитку фінансового ринку; вплив держави на розподіл кредитів; відкритість ринку до міжнародної конкуренції. Як зазначається у Звіті з економічної свободи, «Економіка України серйозно скоротилася і залишається дуже крихкою. Продовження перебоїв виробничого й експортного потенціалу країни та значний відтік капіталу чинять усе більший тиск на валюту та резерви, серйозно підриваючи монетарну стабільність... Тверда прихильність структурним реформам із скорочення корупції та відкриття економіки в подальшому для західних інвестицій і фінансових інститутів матиме вирішальну важливість для сприяння стабілізації економіки. Уряд розпочав комплексну систему реформ для відновлення зростання, але прогрес натомість поки що не виявляється» [14].

В умовах, коли процеси глобалізації торкаються, передусім, світової банківської системи, регулювання економічних процесів через традиційне розуміння «ринку» з конкуренцією стає ілюзорним. «Тут правлять бал могутні фінансові групи, які контролюють... активи у трильйони доларів, а конкуренція відходить на другий план – не вона визначає їх прибутки. Традиційна конкуренція діє вже лише у секторах середнього та дрібного підприємництва» [2]. Урешті-решт, світову банківську систему, у яку намагається інтегруватись Україна, можна з великою пересторогою назвати системою банківських інститутів, адже вона включає різні підсистеми з переважанням великих банківських та інших фінансових установ, що діють у різнонаправлених векторах і викликають коливання в системі.

В Україні нині банки активно виводять кошти в офшори – Кіпр, Британські Віргінські острови, Беліз, Сейшельські острови, Маршалові острови, Монако, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Мальдіви, Бахрейн. І,

як з'ясувалось, злиденна країна здатна переказувати в офшори мільярди доларів. Як пишуть експерти, «скільки ще українська економіка витримуватиме таке безбожне викачування необтяжених податками мільярдів – невідомо» [3]. Необхідно впровадження відповідального інвестування, особливо в умовах зростання світової економіки, на чому наголошують вітчизняні дослідники [7].

Останнім часом набула поширення схема інсайдерських кредитів, коли офшорна компанія бізнесмена дає кредит своєму українському офісу під величезні відсотки, а потім виводить кошти з України як погашення заборгованості. У підсумку частка вітчизняних компаній, які використовують офшори, за останні два роки зросла з 50 до 80 % (для прикладу, у ЄС цей показник не перевищує 15 %). Уважається, що основними причинами виведення коштів фінансових установ в офшор є: 1) переведення коштів у готівку для придбання активів, що дешевіють, і виборчих компаній; 2) захист від посягань на власність: влада не зможе зачіпати міжнародну компанію, інакше це буде потужний удар по інвестиційному клімату України, а справами займатиметься міжнародний суд; 3) виведення коштів із стресової зони в зону підвищеної стабільності; 4) так звана оптимізація оподаткування, проте справа не у високих ставках, а у тиску податкових органів; 5) бажання власників убезпечити себе від втечі інформації про свої реальні статки.

Розв'язання цих проблем пов'язане із глобальним інституційним середовищем, яке включає величезний шар традицій, норм поведінки, звичок, культурних стереотипів. З позиції «наївної» теорії інституційних змін, це сприятиме конвергенції інституційного середовища в різних країнах на основі відбору найбільш ефективних інституцій. Оскільки цього не відбувається, це свідчить про наявність впливових факторів, які отримують завдяки існуючим інституційним структурам розподільчі вигоди. Д. Норт пише: «Якщо бідні країни є бідними тому, що вони є жертвами інституційної структури, яка заважає зростанню, то питання полягає в тому, нав'язане це інституційне середовище ззовні або детерміноване внутрішніми чинниками, або є наслідком поєднання і того, і іншого?» [6, с. 171].

Зрозуміло, що інтереси України можуть принципово різнитись від інтересів західних

країн, а за вироблення фінансової стратегії варто керуватись, насамперед, власними інтересами, адже імпортування інституцій засобами «шокової терапії» не дали очікуваного результату, було підтверджено закон Самуельсона–Ле Шательє: «Будь-яка система, що відчуває зовнішній вплив, протидіє йому, намагаючись повернутись у свій попередній стан» [13]. Наразі концепція «кращої практики» за проектування будь-яких банківських інституцій є настільки складною, що із країн, що розвиваються, стати розвиненими вдалось небагатьом. На думку П. Друкера, усе, на що може розраховувати суспільство, яке взялось за розв'язання проблеми, – це зняття обмежень, які заважають цьому. Справді суттєвих результатів можна досягти не шляхом розв'язання проблем, а шляхом використання можливостей [10, с. 39].

Велику роль у цих процесах має відіграти формування в Україні ринку банківських інституцій, «... який дозволяє індивідам обирати правила гри в їх співтоваристві. Через свої добровільні взаємодії індивіди оцінюють уже існуючі правила, визначають і перевіряють прийнятність нових. Важливою функцією цього конкурентного ринку є заохочення інституційних інновацій і форм адаптивної поведінки» [12, с. 117]. Це дозволить «... забезпечити реалізацію цілей управління, зорієнтованих на довгостроковий ефективний розвиток банківської установи в умовах постійної зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, підвищення конкурентоспроможності банку в порівнянні з конкурентами та стійке конкурентне позиціонування на ринку» [1, с. 238].

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Аналіз різноманітних світових рейтингів щодо України та її банків дозволяє зробити висновки: механізм перерозподілу власності та обов'язки, що фіксуються системою контрактів, є найбільш глибоким джерелом довгострокового розвитку банківської системи; зі зростанням розвитку інституції приватної власності зростають інвестиції та ефективність ринку банківських послуг; недостатній розвиток банків може збільшити розрив у темпах економічного розвитку між державами-лідерами та країнами, що позбавлені можливості використовувати потенціал сучасного науково-технічного прогресу.

Наразі назріває необхідність повороту від архаїчного зміцнення держави як верховно-

го суб'єкта, що протистоїть ринку капіталу як об'єкту управління, до виконання нею, передусім, координуючих і соціальних функцій. Решта функцій держави у процесі ринкової трансформації має переходити до інших виразників національних інтересів у фінансовому секторі, тобто до структур, які самоорганізуються і працюють у діалоговому режимі як по горизонталі, так і по вертикалі, як усередині країни, так і за її межами. Інституційні трансформації мають передбачати активну пропозицію інституцій із боку держави, але з урахуванням попиту на них з боку самих фінансових інститутів. Для держави набагато важливіше зосередитися на запобіганні небезпекам (систематичним ризикам), що трапляються на шляху інституційних перетворень, а також створенні умов для ефективної роботи фінансових корпорацій/квзікорпорацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк В. Я. Концептуальні засади організації стратегічного управління конкурентоспроможності банку / В. Я. Вовк // Бізнес-інформ. – 2012. – № 9. – С. 237–240.
2. Бекетов Н. В. Мировой финансовый кризис и проблемы глобализации мировой экономики [Електронний ресурс] / Н. В. Бекетов // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2 (30). – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=25561> (дата звернення: 1.03.2017). – Назва з екрана.
3. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epravda.com.ua/columns/2017/01/3/616692 (дата звернення: 2.03.2017). – Назва з екрана.
4. Коваленко Ю. М. Використання категоріального апарату інституційної теорії у фінансовому секторі економіки / Ю. М. Коваленко // Світ фінансів. – 2010. – № 4. – С. 39–49.
5. Коваленко Ю. М. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі / Ю. М. Коваленко // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 4. – С. 19–31.
6. Норт Д. Пять тезисов об институциональных

изменениях / Д. Норт // Квартальный бюллетень клуба экономистов. – 2000. – Вып. 4. – С. 3–15.

7. Орлова Н. С. Устойчивое инвестирование в условиях устойчивого роста мировой экономики // Н. С. Орлова, А. А. Харламова / *Економічний часопис-XXI*. – 2014. – Т. 1 – № 3–4. – С. 4–7.
8. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : монографія у 2. т. / [за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко]. – Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2014. – Т. 2. – 784 с.
9. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів : монографія / за ред. С. В. Онишко. – Ірпінь : НУДПСУ, 2016. – 452 с.
10. Решетило В. П. Синергетика потенційного й актуального в становленні і розвитку інституційних систем / В. П. Решетило // *Економічна теорія*. – 2006. – № 1. – С. 24–39.
11. Фінанси інституційних секторів економіки : кол. монографія / [за ред. Т. І. Єфименко, М. М. Єрмошенка]. – Київ : ДННУ «Академія фінансового управління»; Національна академія управління, 2014. – 584 с.
12. Samuelson P. A. **Maximum Principle in Analytical Economics** / P. A. Samuelson // *The American Economic Review*. – 1972. – Vol. 62. – №. 3. – P. 249–262.
13. Pejovich S. **The Market for Institutions Versus the Strong Hand of the State: the Case of Eastern Europe** / S. Pejovich // *Economic Institutions, Markets and Competition*. – Cheltenham: Edward Elgar, 1996. – P. 111–126.
14. **The Index of Economic Freedom** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.heritage.org/index (дата звернення: 5.03.2017). – Назва з екрана.
15. **The World Economic Forum** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.weforum.org. (дата звернення: 5.03.2017). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Vovk, V. Ya. (2012). **Kontseptual'ni zasady orhanizatsii stratehichnoho upravlinnia konkurentospromozhnosti banku** [Conceptual Principles Of Banking Competitiveness Strategic Management Organization]. *Biznes-inform – Business-Inform*, 9, 237–240 [in Ukrainian].
2. Beketov, N. V. (2009). **Mirovoj finansovyj krizis i problemy globalizacii mirovoj jekonomiki** [World financial crisis and problems of globalization of world economy]. *Problemy sovremennoj ekonomiki – Problems of modern economy*, 2 (30). Retrieved from <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=25561> (accessed 1 March 2017) [in Russian].
3. *Ekonomichna Pravda* [Economic true]. Retrieved from www.epravda.com.ua/columns/2017/01/3/616692 (accessed 2 March 2017) [in Ukrainian].
4. Kovalenko, Yu. M. (2010). **Vykorystannia katehorial'noho aparatu instytutsijnoi teorii u finansovomu sektori ekonomiky** [Use of category vehicle of institutional theory in the financial sector of economy]. *Svit finansiv – The World offinances*, 4, 39–49 [in Ukrainian].
5. Kovalenko, Yu. M. (2010). **Zmist katehorii «instytutsiia» v instytutsijnomu ekonmoichnomu analizi** [The table of contents of category «institution» in institutional economic analysis]. *Visnyk TNEU – Bulletin of TNEU: Collected papers*, (4), (pp. 19–31) [in Ukrainian].
6. Nort, D. (2000). **Pjat' tezisov ob institucional'nyh izmenenijah** [Five theses on institutional changes]. *Kvartal'nyj bjulleten' kluba jekonomistov – Quarterly bulletin of the club of economists*, 4, 3–15 [in Russian].
7. Orlova, N. S. & Kharlamova, A. A. (2014). **Ustojchyvoe yinvestyrovanye v uslovyiakh ustojchyvoho rosta myrovoj iekonomyky** [Steady investing in the conditions of strong growth of world economy]. *Ekonomichnyj chasopys-XXI – Economic annals- XXI*, Vols. 1, 3–4, 4–7 [in Russian].

8. Shlapak, O. V., Yefymenko, T. I. (Eds). (2014). *Modernizatsiia finansovoi systemy Ukrainy v protsesi ievrointehratsii [Modernization of the financial system of Ukraine in the process of European integration]*. (Vols. 2-2). Kyiv : DNNU «Akademiia finansovoho upravlinnia» [in Ukrainian].
9. Onyshko, S. V. (Eds). (2016). *Rehuliatyvnyi potentsial finansovoho rynku v umovakh hlobal'nykh vyklykiv [Regulatory potential of the financial market in the context of global challenges]*. Irpin': NUDPSU [in Ukrainian].
10. Reshetylo, V. P. (2006). Synerhetyka potentsijnoho j aktual'noho v stanovlenni i rozvytku instytutsijnikh system [Synergetics of potential and actual in the formation and development of institutional systems]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 1, 24–39 [in Ukrainian].
11. Yefymenko, T. I., Yermoshenko, M. M. (Eds.). (2014). *Finansy instytutsijnikh sektoriv ekonomiky [Finances of the institutional sectors of the economy]*. Kyiv: DNNU «Akademiia finansovoho upravlinnia»; Natsional'na akademiia upravlinnia [in Ukrainian].
12. Samuelson, P. A. (1972). Maximum Principle in Analytical Economics. *The American Economic Review*, Vol. 62, 3, 249–262 [in English].
13. Pejovich, S. (1996). *The Market for Institutions Versus the Strong Hand of the State: the Case of Eastern Europe. Economic Institutions, Markets and Competition*. Cheltenham: Edward Elgar [in English].
14. The Index of Economic Freedom. Retrieved from <http://www.heritage.org/index> (accessed 5 March 2017) [in English].
15. The World Economic Forum. Retrieved from <http://www.weforum.org> (accessed 5 March 2017) [in English].

Ю. М. Коваленко, доктор экономических наук, профессор (Университет государственной фискальной службы Украины, г. Ирпень). **Повышение конкурентоспособности банков в Украине: факторы институционального влияния.**

Аннотация. Цель статьи заключается в определении конкурентоспособности банков и государства в Украине как движущих сил институциональных преобразований, стратегических игроков, которые обладают необходимыми механизмами для формирования высококонкурентной институциональной среды. **Методика исследования.** Решение поставленных задач осуществлено с помощью таких общенаучных методов исследования: диалектического, системного, графического, сравнительного анализа, анализа и синтеза. **Результаты.** На основе анализа мировых рейтингов для Украины и ее банков доказано, что основным источником конкурентного развития является формирование благоприятной институциональной среды, в частности механизма перераспределения собственности и система контрактов. Предложено реализовывать институциональные трансформации с помощью формирования рынка банковских институций. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье обосновано, что внедрение предложений будет способствовать повышению конкурентоспособности Украины и ее банковской системы в международных сопоставлениях. Основные научные положения статьи можно использовать в реализации финансовой политики государства.

Ключевые слова: институции, финансовые институты, банки, конкурентоспособность, рейтинг, индекс.

Yu. Kovalenko, Dc. Econ. Sci., Professor (University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin). **Increasing the competitiveness of banks in Ukraine: factors of institutional influence.**

Annotation. The purpose of the article is to determine the competitiveness of banks and the state in Ukraine as the driving forces of institutional transformations, strategic players who possess the necessary mechanisms for the formation of a highly competitive institutional environment. **Methodology of research.** The solution of the set tasks is carried out with the help of such general scientific methods of research – dialectical, systemic, graphic, comparative analysis, analysis and synthesis. **Findings.** Based on the analysis of world ratings for Ukraine and its banks it is proved that the main source of competitive development is the formation of a favorable institutional environment, in particular, the mechanism of property redistribution and the system of contracts. It is proposed to implement institutional transformations through the formation of the market of banking institutions. **Practical value.** The article substantiates that the introduction of proposals will help increase the competitiveness of Ukraine and its banking system in international comparisons. The main scientific provisions of the article can be used in the implementation of the financial policy of the state.

Keywords: institutions, financial institutes, banks, competitiveness, rating, index.